The Kėdainiai manor site

In 2007 an area near the S entrance of the Cultural Centre was excavated on the plot at J. Basanavičiaus St. 24 on the former Kėdainiai manor site. The construction of a Cultural Centre annex is planned on the plot. 10 trenches of various sizes (a total area of 137 m^2) were excavated. A 16–44 cm thick cultural layer was discovered in the investigated area: the bottom layer horizon dates to the 17th century and the upper to the first half of the 20 century. During the 17th–19th centuries, the manor house's courtyard was in the S part of the Cultural Centre's grounds. The Kėdainiai manor site has been known since 1535–1537.

Rokas Kraniauskas

Plungės dvaro sodyba

Plungės miestelio Š dalyje, dešiniajame Babrungo upės krante esantys Oginskių giminės dvaras ir parkas (G213KP) išsidėstę 58 ha plote. Dabartiniai Plungės dvaro rūmai yra neorenesansinio stiliaus, statyti grafo Mykolo Mikalojaus Oginskio (1849–1902). Grafas senuosius rūmus ir parką pirko iš grafo Platono Zubovo 1873 m., iki 1879 m. užbaigė rūmų komplekso statybą ir sutvarkė parką. Nuo pastatymo dvaras kaip grafų rezidencija naudotas iki 1915 m., kai užklupus I Pasaulinio karo negandoms M. Oginskio žmona Marija Skuževska Oginskienė pasitraukė į Lenkiją. Istoriniu aspektu dvaras yra labai vėlyvas, datuojamas XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. Matyt, dėl šios priežasties jis nesulaukė didesnio istorikų dėmesio, buvo taip užmirštas, kad rekonstruoti palyginti neseną praeitį prireikė archeologinių tyrimų.

2007 m. rugpjūčio mėnesį žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai Plungės dvaro sodybos (G213KP) teritorijoje buvo atliekami UAB „Lietuvos paminklai“ užsakymu, kaip kompleksinė Plungės dvaro sodybos ir parko pritaikymo turizmo reikmėms projekto dalis. Jų metu buvo lokalizuojami, identifikuojami ir datuojami neišlikę dvaro komplekso pastatai ir statiniai, išsiaiškinta jų esama būklė, pagrindinį dėmesį skiriant architektūriniams techniniams aspektams. Buvusio dvaro vandens malūno vietoje fiksuota inžinerinių komunikacijų trasoje atidengta kultūrinių sluoksnių stratigrafija. Taip pat ieškota spėjamos palaidojimo vietos parko teritorijoje.

Įgyvendinant šiuos tikslus buvo taikoma dvejopa metodika. Pirmajame tyrimų etape naudotas geofizinis žemės radaras. Šiuo prietaisu buvo bandoma lokalizuoti pastatų kontūrus ir nustatyti jų galimą planinę struktūrą. Ieškota magnetinių anomalijų, kurios galėtų būti interpretuotos kaip pastatų pamatai, pertvaros ar kiti grunto pokyčiai, kurių pakitimą lėmė žmogaus veikla. Geofiziniu metodu buvo žvalgyti šeši spėjamų pastatų plotai (bendras 1831 m^2 plotas). Antrajame tyrimų etape, vadovaujantis geofiziniais, istoriniais ir vizualiniais duomenimis, taikytas tradicinės archeologijos metodas – kasinėjimai archeologiniais šurfais ir perkasomis (ištirtas bendras 87 m^2 plotas).

Iš šešių žvalgytų spėjamų pastatų vietų lokalizuoti ir identifikuoti keturi dvaro komplekso pastatai.

„Fazaninė“, dar vadinama „Žvėrinčiumi“ – pastatas, skirtas dvaro parko faunai, lokalizuotas parko V dalyje, apie 100 m į PR nuo fazanų prižiūrėtojo namelio. Šioje vietoje vizualiai žemės paviršiuje pastebėti pastato pamatai – eile išdėstyti akmenys. Orientuojantis

pagal spėjamus pamatus georadaru žvalgytas 540 m² plotas, iškasti 7 šurfai (13,25 m² plotas). Aptiktas didelis 27,2 m ilgio, 12,8 m pločio stačiakampio plano pastatas. 55–60 cm pločio pamatai akmeniniai, išlikę visame pastato perimetre, apgriuvę tiktai pastato ŠV kampe. Jie įgilinti 50–60 cm. Apatinė pamatų dalis – stambūs rieduliai, viršutinė – skaldyti plokšti akmenys. Akmenys rišti kalkių skiediniu, tarpus užpildant skaldytomis plytomis. Jie surišti netvirtai, dabar lengvai išsijudina. Kad atkastas pastatas buvo vienas didelis namas – nėra tikėtina, greičiau čia buvo kompleksas, sudarytas bent iš dviejų dalių. ŠV dalyje gyveno žmonės: čia surasta vėlyvos (XIX a. pabaigos – XX a. pradžios) buitinės keramikos, stiklo, kaltos geležies vinių. Pastatas buvo apšiltintas, jame buvo krosnis. Tai liudija surasti vėlyvi plokštiniai kokliai. Dalis pastato, greičiausia jo R pusė, galėjo būti skirta gyvuliams, nes čia nėra aiškaus kultūrinio sluoksnio. Pastatas yra buvęs medinis, nes nerasta intensyvaus griuvenų sluoksnio, būdingo mūriniams statiniams.

„Mažoji oranžerija“ – tai neišlikęs rūmų V oficinos priestatas. Jis aptiktas oficinos P pusėje esančioje pievelėje. Geofiziniu radaru čia žvalgytas 380 m² plotas, geofiziniai duomenys šiuo atveju yra gana informatyvūs, geonuotraukoje identifikuota stačiakampė 14x10 m dydžio struktūra. Šioje vietoje iškasti penki šurfai, ištirtas 7,5 m² plotas. Kasinėjimų metu nebuvo rasta akmeninių pamatų. Vietoje pamatų aptiktas gelsvo molio padas, kuris fiksuotas ir geofiziniais metodais. Greičiausiai molis naudotas kaip hidroizoliacinė medžiaga, nes šioje vietoje įsigilinus apie 1,1 m pasirodo gruntiniai vandenys. Virš molio pado, 75 cm gylyje rasti raudonų molio plytų klojiniai, kurie galėjo būti oranžerijos nuogrinda. Kad čia stovėjusi oranžerija, patvirtina intensyvus iki 25 cm storio organikos sluoksnis, kuriame surasti augalų vazonėlių dugneliai ir plono stiklo šukės. „Mažoji oranžerija“ nebuvo kapitalinės statybos pastatas, viršutinė dalis greičiausia buvusi medinių konstrukcijų, įstiklinta, laikui bėgant ji sunyko ir buvo nugriauta.

„Muzikantinė“ – taip plungiškiai vadino Muzikos mokyklą, įkurtą 1873 m. grafo M. Oginskio ir gyvavusią iki jo mirties 1902 m. Šioje mokykloje yra studijavęs M. K. Čiurlionis. Iš išlikusių nuotraukų matyti, kad pastatas buvęs medinis, vieno aukšto, su pastoge, aukštu mūriniu cokoliu. Uždarius muzikos mokyklą pastatas ėmė nykti, buvo apleistas, ir 1934 m. nugriautas. Spėjama „Muzikantinės“ stovėjimo vieta yra parko R dalyje, šalia parko tvoros, apie 60 m į ŠR nuo skalbyklos pastato. Vizualiai čia išsiskiria pakiluma, kurioje pastatytas koplytstulpis. Šioje vietoje georadaru žvalgytas 469 m² dydžio plotas, iškasti 9 šurfai (10,5 m² plotas). Pastato pamatai savo pirminėje būsenoje neišliko, neįmanoma identifikuoti tikslaus pastato perimetro ar planinės struktūros. Žvalgymų metu pavyko fiksuoti tiktai užstatymo ribas: teritorija buvo gana intensyviai užstatyta 30x15 m dydžio plote. Rasti suardytų pamatų akmenys, rišti kalkių skiediniu, įgilinti iki 60 cm. Šurfe 7 atidengta ūkinė duobė, kurioje rasta gyvulių kaulų ir sudaužytų XIX a. pabaigos glazūruotos keramikos indų.

Oranžerija stovėjo parko PR dalyje, šalia grafo P. Zubovo laikais statyto raudonų plytų neogotikinio pastato, vadinamo „Laikrodine“. Dabar iš oranžerijos likę tiktai Š ir R sienos. Jos sumūrytos iš skaldytų akmenų, rištų kalkių skiediniu, o išorėje sutvirtintos žemių pylimu. Iš vidinės oranžerijos pusės vietomis vizualiai galima rasti jos P fasado pamatą. Pir-

mame tyrinėjimų etape georadaru žvalgyti du plotai: vienas oranžerijos V dalyje 7 m^2 dydžio, ir kitas, 120 m^2, ties R akmenų siena, kur vizualiai nesimato jokių užstatymo ženklų. Archeologiniais šurfas ištirtas 8,5 m^2 plotas. Apibendrinant kasimo metu gautus duomenis, galima teigti, kad oranžeriją sudarė dvi dalys. V dalies išlikę tiktai nugriauti Š sienos fragmentai. Šios statinio dalies išorinis statinio perimetras yra 12,7x7,6 m. 60 cm pločio pamatai – tvirtai rišti akmenys, įgilinti iki 1,2 m nuo dabartinio žemės paviršiaus. Vizualiai dar matosi, kad pastatas turėjęs 97 cm pločio įėjimą iš Š. Sluoksnių stratigrafijoje matyti tiktai vienas apgyvendinimo horizontas, pastatas intensyviai naudotas nuo jo pastatymo laikų, po to tarpukariu ir pokariu čia buvusios ūkinės paskirties patalpos. Pastatas nebuvo perstatinėjamas.

Oranžerijos R dalis yra siauresnė, viduje 4 m pločio. Š siena su pylimu išlikusi visa, išlikusios ir 16x16 cm skersmens stogo konstrukciją laikiusios nišos, išdėstytos beveik tolygiai kas 3,6 m. Išlikęs senasis P pamatas, ant kurio klotas vėlyvas mūras. Iš senų nuotraukų matyti, kad ši oranžerijos dalis kaip šiltnamis naudota tarpukariu ir po II Pasaulinio karo. Apžiūrint Š akmenų sieną pastebėta, kad joje tarp R ir V dalių buvę 2,5 m pločio vartai, sienoje išlikusios angos vartų staktoms. Oranžerijos vidus greičiausiai buvo viena didelė erdvė su raudonų molio plytų grindiniu ir klombomis augalams. Kasinėjimai ties R akmenų siena parodė, kad šis plotas nebuvo užstatytas.

Georadaru ir kasinėjant žvalgytos dar dvi dvaro sodybos vietos, kuriose jokių užstatymo požymių nesurasta. Pirmoji – tai plotas priešais dvaro rūmų R fligelį. Čia tikėtasi rasti senųjų dvaro rūmų pamatus, tačiau iškasus 8 m^2 dydžio perkasą kultūrinio sluoksnio, sietino su senesniu nei dabartiniai dvaro rūmai laikotarpiu, nesurasta. Antroji vieta – tai teritorija į P nuo rūmų R oficinos. Čia ieškota ūkinės paskirties pastatų, tačiau ši vieta nebuvo užstatyta.

Ekspedicijos metu žvalgomieji tyrimai buvo praplėsti įtraukiant dvaro **vandens malūną**. Jis buvo nugriautas XX a. 7 dešimtmetyje tiesiant dabartinę S. Dariaus ir S. Girėno gatvę. Dabar jo likučiai atsidūrę po kelio sankasa. Išlikęs tiktai šalia stovėjęs skalbyklos pastatas, malūno užtvanka ir dalis kanalo, maitinusio malūno turbiną. Šioje vietoje buvo renovuojama sena inžinerinių komunikacijų trasa. Trasos Š sienelėje atidengti kultūriniai sluoksniai sietini su vandens malūnu. Sluoksnių stratigrafija fiksuota 9 m atkarpoje. Aiškiai išsiskiria sluoksnis, susiformavęs nugriaunant malūną. Jo apačioje gausu plytų ir griuvenų, viršuje – medienos atplaišų, greičiausiai stogo konstrukcijos liekanos. Malūno pamatų žvalgytoje vietoje nėra, jie turi būti labiau į P, po keliu, arba buvo suardyti tiesiant trasą. Ankstyvesnių kultūrinių sluoksnių nei malūno egzistavimo laikotarpis nesurasta.

Archeologiniais metodais žvalgyti dvaro sodybos **statiniai** – parką juosianti tvora ir skulptūrų pjedestalai. Žvalgymų metu nustatyta, kad raudonų plytų mūro tvora, dengta plokščiomis čerpėmis, juosė parką iš V nuo ūkinių vartų, ir iš Š iki įvažiavimo į žirgyną. Pamatai yra išlikę didžiojoje dalyje apibrėžto perimetro, einantys beveik iki dabartinės parko augmenijos ribos. Jie kai kur sugriauti tiesiant inžinerines komunikacijas, formuojant prataką po Stoties gatve tarp tvenkinių bei įrengiant kelio sankasą.

Žvalgant parko **kelių dangas** į R nuo R oficinos einančia alėja atidengtas 3,6 m pločio akmeninis grindinys, apie kurio egzistavimą

nebuvo žinoma. Grindinys klotas iš netašytų lauko akmenų. 35 cm gylyje nuo grindinio paviršiaus atidengta senesnė kelio danga. Senoji danga primena iki dabar parke išlikusias kelio dangas – 2–4 cm skersmens akmenukų papilą, kurie susigulėję primena smulkių akmenėlių grindinį.

Vienintelis ieškotas su dvaru nesusijęs objektas – spėjama palaidojimo vieta parko teritorijoje. Apie parko teritorijoje esantį senkapį ar maro kapus yra išlikusios tiktai sakytinės žinios. Jas surinko etnografė E. Ravickienė (E. Ravickienė, Apžvalginė ekskursija Plungės parke, *Plungė*, 1996 10 01, nr. 77 (223), p. 4). Žvalgomiesiems tyrinėjimams pasirinkta viena iš liudininkų nurodomų vietų – pusapvalė kalvelė netoli Žaliojo tvenkinio kranto ŠV kampo. Čia iškasta viena 10 m^2 perkasa. Palaidojimų nerasta, nustatyta, kad kalvelė suformuota dirbtinai, kasant ir valant parko tvenkinius.

The Plungė manor house

Located on a 58 ha plot on the right bank of the river Babrungas in the N part of the town of Plungė, the Oginskis family manor and park are an object from the late 19th – early 20th century but they have been greatly forgotten so that in locating the sites of former structures it is necessary use georadar and archaeological investigation methods. 6 suspected building sites (a total area 1831 m^2) was surveyed using the geophysical method and on the basis of the geophysical, historical, and visual information, a total area of 87 m^2 was excavated. 4 buildings of the manor complex were located: the pheasantry, the small greenhouse, the music hall, and the greenhouse. Excavations were also conducted at the site of the watermill and a knoll with a suspected old grave.

Birutė Lisauskaitė

Abromiškių dvaro sodyba

2007 m. spalio mėnesį buvo vykdomi archeologiniai žvalgomieji tyrimai Abromiškių dvaro sodybos (G311K) (Elektrėnų sav.) reprezentacinėje dalyje. Abromiškių dvaras, kaip nurodo kai kurie leidiniai (L. Januškevičius, *Lietuvos parkai*, Kaunas, 2004. p. 38), 1571 m. priklausęs kažkokiam Abrahamui Poniatovskiui. Iš šio asmens vardo esą kildinamas ir dvaro pavadinimas, vėliau davęs pavadinimą kaimui. Kad ir kaip buvo, tačiau jau statant pirmąjį dvarą buvo tinkamai įvertintos gamtinės sąlygos, t. y. pasirinkta aukščiausia vieta pelkingoje teritorijoje. XVI a. pabaigoje dvaras jau priklausęs Bichovcų giminei (Акты о копныхъ судахъ, *Акты издаваемые Виленскою Археографическогою Комисиею*, Вильно, 1891, т. XVIII, с. 82). Kiek vėlesniame Antano ir Kazimiero Narbutų testamente, rašytame 1694 m. (*MAB RS*, f. 124, b. 33), nurodoma, kad jie palieka Ausieniškes, Mijaugonis, Musninkus, Raižius, Volkovą, Miraučyzną bei Abromiškes savo paveldėtojams. Ir galiausiai dar du dokumentai, susijęs su priešpaskutiniais savininkais, – de Raesais. Tai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Tribunolo aktų išrašai (A. L. Zoštauto kolekcija) (*MAB RS,* f. 273, b. 3503. l. 2–3). Šiuose išrašuose jau yra minima obligacija, kurią Žaslių seniūnas Eberardas Kazimieras Bokumas davęs Karpiui, t. y. Onos Karpytės de Raes tėvui. Kiek vėliau vieno de Raeso palikuonių Kazimiero de Raeso santuokoje su Konstancija Oraniete gimė duktė Rachelė ir sūnus Vilhelmas, buvęs Trakų pavieto maršalka. Duktė Rachelė (1782–1855), dailininkė ir dekoratorė, 1799 m. ištekėjo už Mykolo Juozapo Riomerio (1778–